

*Рудюк Ольга,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Анотація. У статті досліджено особливості використання ігрової діяльності як засобу корекційно-розвиткової роботи з молодшими школярами, які мають мовленнєві порушення. Проаналізовано функції гри в логопедичній роботі, охарактеризовано різні види ігор та їх вплив на розвиток мовлення дитини, визначено основні напрями корекційної роботи засобами гри та умови її ефективності. Обґрунтовано важливість застосування сучасних ігрових технологій у подоланні мовленнєвих порушень у молодших школярів.

Ключові слова: ігрова діяльність, мовленнєві порушення, молодші школярі, логопедична робота, дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри, театралізовані ігри, корекційно-розвиткова робота.

Постановка проблеми. В умовах сучасної системи освіти спостерігається збільшення кількості дітей молодшого шкільного віку з різними порушеннями мовленнєвого розвитку, що негативно позначається на їх когнітивному, соціальному та емоційному розвитку, спричиняє труднощі в засвоєнні шкільної програми, формуванні писемного мовлення, навичок читання та комунікації з оточенням. Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для корекції мовленнєвих порушень завдяки пластичності нервової системи та відкритості дітей до набуття нових навичок. У цьому контексті гра як природний вид діяльності для дітей є надзвичайно актуальним методом у сучасній логопедичній науці та практиці, створює оптимальні умови для корекції порушень мовлення, активізує пізнавальні процеси та сприяє формуванню комунікативних навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему мовленнєвих порушень та їх корекції у дітей молодшого шкільного віку досліджували численні українські науковці: Е. Данілавічюте, С. Конопляста, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Трофименко, М. Шеремет та інші. Питання використання ігрової діяльності як ефективного засобу корекційної роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями досліджували І. Брушнівська [3], Т. Довженко [7], І. Гайдаржи, В. Коваленко [4] розробляли напрями корекційної роботи засобами гри; В. Древаль, К. Зелінська-Любченко [8] та О. Шостак [12] розглядали дидактичні ігри та театралізовану діяльність як засіб логопедичної роботи; Н. Бібік [1] досліджував ігрові технології у початковій школі; Т. Каменщук [9], С. Михальська [10], Л. Шрамко [5] та Ю. Рібцун [11] вивчали можливості застосування інноваційних технологій в корекційній логопедичній роботі з дітьми, які мають порушення мовлення.

Мета статті полягає у визначенні ролі ігрової діяльності в корекційно-розвитковій роботі з молодшими школярами, які мають мовленнєві порушення та обґрунтуванні сучасних підходів до її застосування.

Виклад основного матеріалу. Мовленнєві порушення у молодших школярів можуть мати фізіологічний характер, пов'язаний з термінами дозрівання мозкових структур, або патологічний (хворобливий). За локалізацією їх поділяють на центральні та периферичні, а за характером – на органічні та функціональні [6, с. 141]. Такі порушення можуть проявлятися на різних рівнях мовленнєвої системи: фонетико-фонематичному (порушення звуковимови та фонематичних процесів), лексичному (обмежений словниковий запас), граматичному (порушення граматичної будови мовлення) та рівні зв'язного мовлення. До них належать дислалія, дизартрія, ринолалія, загальне недорозвинення мовлення, заїкання, тахілалія, брадилалія, баттаризм, полтерн, дистонія, алалія, афазія, дисграфія, дислексія, мутизм (німота).

І. Брушнівська наголошує на системному характері впливу таких порушень на загальний розвиток та соціалізацію дитини: вони обмежують пізнавальні можливості дитини, гальмують когнітивний розвиток, створюють

суттєві перешкоди для комунікації з оточенням, що негативно позначається на формуванні емоційно-інтелектуальної сфери особистісному становленні дитини, призводить до соціальної ізоляції [2, с. 204-205]. Однак, як зазначають Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, особливістю мовленнєвих порушень у дитячому віці є потенційна можливість їх подолання завдяки високій пластичності дитячого мозку [6, с. 141].

Гра є природним та ефективним засобом розвитку дитини, що створює оптимальні умови для формування різних компетенцій, зокрема мовленнєвих. У логопедичній практиці гра виступає не лише як форма організації діяльності, а в першу чергу як потужний корекційний інструмент та є проміжною ланкою між залежністю мовлення від предметної діяльності та вільним вираженням особистісних якостей, забезпечуючи природний перехід до складніших форм комунікації. Теоретичним підґрунтям використання гри в логопедичній роботі є розуміння єдності мовленнєвого та психічного розвитку дитини, визнання провідної ролі гри у формуванні особистості дитини та усвідомлення тісного взаємозв'язку ігрової та навчальної діяльності.

У корекційній роботі з молодшими школярами, як зазначають І. Гайдаржи та В. Коваленко, особливе значення має розвиток лексико-граматичного компонента мовлення через ігрову діяльність. Такий процес здійснюється переважно практичним шляхом та спрямований на: збагачення та активізацію словникового запасу; розвиток лексичних узагальнень; засвоєння граматичних категорій; формування навичок словотворення та побудови різних синтаксичних конструкцій [4, с. 31-33]. Через гру діти засвоюють суспільні функції та відносини, активно використовують мову як засіб комунікації та самовираження, що особливо важливо для дітей з мовленнєвими порушеннями, яким, як зазначає І. Брушневська притаманна знижена інтелектуальна активність і пізнавальна пасивність [3, с. 187]. Обмежений словниковий запас, недостатність граматичних конструкцій та своєрідність зв'язного мовлення призводять до зниження потреби у спілкуванні, несформованості діалогічного та монологічного мовлення, труднощів у соціальній взаємодії [6, с. 141-142].

У молодшому шкільному віці відбувається трансформація ігрової діяльності: від сюжетно-рольових ігор до ігор з правилами та дидактичних ігор, що створює сприятливі умови для поєднання гри з навчальними завданнями, що є особливо важливим для корекційної роботи. Т. Довженко виділяє основні напрями корекційної роботи засобами гри, які охоплюють розвиток когнітивних процесів, формування сенсорних функцій, розвиток моторної сфери, корекцію звуковимови, збагачення словникового запасу, розвиток граматичної будови мовлення, вдосконалення фонематичних процесів та розвиток комунікативної функції мовлення [7, с. 101-102]. Як підкреслює Н. Бібік, в організації ігрової діяльності у початкових класах важливо не відділяти гру від загального навчально-виховного процесу [1, с. 187].

Тобто ігрові засоби в логопедичній роботі виконують ряд важливих функцій: діагностичну (виявлення особливостей мовленнєвого розвитку дитини в природних умовах); корекційну (виправлення порушень мовлення); розвивальну (удосконалення мовленнєвих навичок); виховну (формування особистісних якостей); мотиваційну (інтерес до логопедичних занять).

У логопедичній практиці використовуються різні види ігор, кожен з яких має свої особливості та корекційні можливості:

Дидактичні та інтелектуальні ігри за твердженням Ю. Рібцун як комплексний засіб впливу включають цільовий, мотиваційний та діяльнісний компоненти, забезпечуючи формування всіх компонентів мовлення [11, с. 7]. Як зазначає О. Шостак, вони можуть бути спрямовані на формування вміння виділяти ключові характеристики предметів, розвиток навичок порівняння та класифікації, збагачення словникового запасу [12, с. 69-70].

Сюжетно-рольові та театралізовані ігри поєднують вербальні та невербальні засоби виразності, дозволяє вдосконалювати рухову сферу дитини, розширювати її мовленнєвий потенціал, є потужним засобом розвитку зв'язного мовлення та емоційно-вольової сфери дитини [8, с. 64-65]. В іграх-драматизаціях учні відтворюють різні ситуації, використовуючи діалоги, монологи або інші

види мовленнєвої діяльності [1, с. 187], які доступні дитині, виходячи з виду порушення та індивідуальних особливостей розвитку.

Сенсорні та рухливі ігри (в тому числі народні ігри) враховують різноманітні способи сприйняття: зорове, слухове, тактильне, передбачають розвиток координації рухів, просторових уявлень та мовленнєвого дихання, особливо для дітей з порушеннями артикуляційної моторики. Включення музично-ритмічного супроводу значно підвищує їх ефективність [11, с. 6-8].

Ігри-змагання – вчитель-логопед організовує змагання або вікторини з питань, пов'язаних з опануванням лексичною, граматичною та фонетико-фонематичною стороною мовлення. Вони сприяють мотивації та розвитку співпраці у навчально-корекційній діяльності [1, с. 187].

Важливо підкреслити, що вибір ігор для корекційної роботи має базуватися на індивідуальних особливостях дитини, враховувати характер та ступінь мовленнєвого порушення, рівень розвитку пізнавальних процесів. Необхідно також дотримуватися принципу послідовності та поступового ускладнення ігрових завдань. На наше переконання, особливо ефективними є ігри, які стимулюють дитину до самостійних висловлювань.

Сучасні підходи до використання ігрової діяльності в логопедичній роботі характеризуються інтеграцією інноваційних методів та засобів в систему такої роботи. Особливе місце посідають комп'ютерні ігри та програми, технології моделювання та мнемотехніки, які створюють інтерактивне корекційне середовище, дозволяють індивідуалізувати навчальний процес та візуалізувати складні для розуміння поняття [11, с. 7; 10, с. 148].

Використання цифрових інструментів – різноманітних програм та платформ значно розширює можливості ігрової діяльності, підвищує мотивацію дітей та сприяє кращому засвоєнню матеріалу: Освітні ресурси у сфері логопедії для логопедів, батьків та навчальних закладів: ігри, створені на програмному забезпеченні TinyEYE, українські ресурси «Логопед і я», «Логопедична новинка» (Л. Чулак), Learning Apps та Learning UA платформи, які дозволяють логопедам створювати інтерактивні вправи та ігри для дітей з порушеннями

мовлення, платформи SpeakTX, Twinkl та ін. пропонують інтерактивні ігри та вправи створені досвідченими логопедами для вчителів і логопедів, а також допомагають дітям з порушеннями мовлення у навчанні.

Важливе місце в сучасній логопедичній практиці посідають системи альтернативної та допоміжної комунікації: картки PECS, мовленнєва програма Makaton, системи Леб та Блісс, які можуть бути ефективно інтегровані в ігрову діяльність [9, с. 114; 5, с. 14]. На наш погляд, ці системи та засоби є ефективними не лише для застосування в логопедичній корекційній роботі з дітьми, що мають тяжкі порушення мовлення, а можуть успішно впроваджуватися для інших типів порушень мовлення у дітей. Інструменти альтернативної комунікації та цифрові засоби впроваджені в ігрову форму логопедичної роботи розширюють сенсорний досвід дитини, залучаючи візуальний канал сприйняття інформації, що сприяє кращому засвоєнню мовних структур та понять, створюють базу для розвитку як вербального, так і невербального мовлення. Адаптивність такого середовища дозволяє логопеду гнучко реагувати на індивідуальні особливості кожної дитини та максимально персоналізувати корекційний процес.

Висновки. Ігрова діяльність є ефективним засобом корекційно-розвиткової роботи з молодшими школярами з мовленнєвими порушеннями, що забезпечує природний шлях розвитку мовлення, активізує пізнавальні процеси та формує комунікативні навички. Різноманітність видів ігор (дидактичні, сюжетно-рольові, театралізовані, рухливі, комп'ютерні) дозволяє здійснювати комплексний вплив на всі компоненти мовленнєвої системи дитини. Сучасні підходи характеризуються інтеграцією традиційних ігрових методів з інноваційними технологіями, індивідуалізацією корекційного процесу та створенням розвивального простору з мовленнєво-ігровою основою. Ефективність використання ігрової діяльності залежить від відповідності ігор віковим та індивідуальним особливостям дітей, їх органічного включення в структуру логопедичних занять та координації зусиль всіх учасників корекційного процесу.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. Гра в навчанні молодших школярів: варіативність підходів до застосування. *Український педагогічний журнал*, 2023. № 3. С. 185–192.
2. Брушневська І. Дослідження сформованості мислительних операцій у дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2020. Вип. 27, Т. 1. С. 199–205.
3. Брушневська І. Закономірності використання ігрових прийомів у корекційно-розвивальному процесі з дітьми із порушеннями мовленнєвої діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2022. Вип. 52. С. 186–192.
4. Гайдаржи І.Д., Коваленко В.Є. Корекція лексико-граматичних порушень у дітей із ЗНМ засобами ігрової діяльності. *Актуальні проблеми колекційної педагогіки, психології та реабілітації* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Суми, 2019. С. 30–33.
5. Голос безмовленнєвої дитини: посібник щодо формування мовленнєвої компетентності у дітей з особливими освітніми потребами засобами альтернативної комунікації / Шрамко Л. М., Куриленко І. М., Ковальчук І. П. та ін. Суми, 2018. 44 с.
6. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навч.-метод. посіб. / Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. Київ, 2020. 208 с.
7. Довженко Т.О. Роль ігор та ігрових прийомів в процесі формування лексики дітей з загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти* : зб. наук. пр. / за ред. Ю. Д. Бойчук, Т. Ю. Маркіна, Л. Є. Перетяга. Харків : ХНПУ, 2020. С. 99–104.
8. Древаль В.О., Зелінська-Любченко К.О. Театралізована діяльність як засіб розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали VIII Всеукраїнської заочної наук.-практ. конференції (15 лютого 2019 року). Суми, 2019. С. 64–67.
9. Каменщук Т. Д. Особливості використання знаків та символів в навчанні дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку. *Actual*

problems of the correctional education : Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohlenko National University, 2015. Issue 5. P. 108–120.

10. Михальська С.А. Психологія мовленнєвої поведінки дитини 5-7 років життя: дис..докт психол. наук. 19.00.07. Київ, 2020. 512 с.

11. Рібцун Ю. В. Організація та проведення у логопедичній групі ігор з правилами. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конференції (7–8 лютого 2012 р.). Суми : Вид-во СудПУ імені А. С. Макаренка, 2012. С. 47–53.

12. Шостак О.О. Дидактичні ігри як засіб збагачення словника в дітей із ЗНМ. *Інноваційна педагогіка*, 2024. Т.1. Вип. 70. С. 68–70.